

MOLIYAVIY HISOBOTLARNING XALQARO STANDARTLARI (IFRS) VA ULARNING AHAMIYATI

Zaripova Sayohat

*Samarqand iqtisodiyoti va
servis instituti, Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya
hisobi va audit kafedrası assistenti
99-253-84-44*

To'ychiboyev Jo'rabek

*Samarqand iqtisodiyoti va
servis instituti, Iqtisodiyot fakulteti
3-bosqich talabasi
94-449-91-46*

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 26.12.2025

Revised: 27.12.2025

Accepted: 28.12.2025

KALIT SO'ZLAR:

*Moliyaviy hisobotlar, xalqaro
standartlar, IFRS, buxgalteriya
hisobi, shaffoflik, taqqoslanish,
investitsiyalar, moliyaviy axborot,
iqtisodiy integratsiya*

*Mazkur maqolada Moliyaviy
hisobotlarning xalqaro standartlari
tushunchasi, ularning shakllanishi va jahon
amaliyotidagi o'rni yoritib beriladi.
IFRSning asosiy maqsadi moliyaviy
hisobotlarning shaffofligi, taqqoslanishi va
ishonchliligini ta'minlashdan iborat
ekanligi tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu
standartlarning investorlar, kreditorlar va
boshqa manfaatdor tomonlar uchun
ahamiyati, milliy buxgalteriya tizimlari
bilan uyg'unlashuvi hamda iqtisodiy
integratsiya jarayonidagi roli ko'rib
chiqiladi. Maqola IFRSni joriy etishning
afzalliklari va yuzaga kelishi mumkin
bo'lgan muammolarni ochib berishga
qaratilgan*

Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (International Financial Reporting Standards – IFRS) bu korxonalar va tashkilotlar tomonidan moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va taqdim etishda qo'llaniladigan yagona xalqaro qoidalar tizimidir. Ushbu standartlar Xalqaro buxgalteriya standartlari kengashi (IASB) tomonidan ishlab chiqiladi va ularning asosiy maqsadi moliyaviy axborotning aniqligi, ishonchliligi, shaffofligi hamda turli mamlakatlar va kompaniyalar o'rtasida taqqoslanishini ta'minlashdan iborat. IFRS jahon miqyosida tan olingan bo'lib, xalqaro iqtisodiy munosabatlar va moliya bozorlarining samarali faoliyat yuritishida muhim o'rin egallaydi.

IFRSning mazmuni moliyaviy hisobotlarning tarkibi, ularni tuzish tamoyillari va hisobga olish usullarini belgilab beradi. Standartlar korxonaning moliyaviy holati to'g'risidagi hisobot (balans), moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot, pul oqimlari hisobotlari va kapitaldagi o'zgarishlar hisobotini tayyorlash qoidalarini o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, IFRS daromad va xarajatlarni tan olish, aktivlar va majburiyatlarni baholash, amortizatsiya, zaxiralar va moliyaviy instrumentlar hisobini yuritish kabi masalalarni ham batafsil tartibga soladi. Bu esa moliyaviy axborotning haqqoniy aks ettirilishiga xizmat qiladi. IFRSning muhim jihati shundaki, u qat'iy ko'rsatmalarga emas, balki umumiy tamoyillarga asoslanadi. Ya'ni, standartlar moliyaviy hisobotlarni tuzishda professional mulohazadan foydalanishni talab qiladi. Bu yondashuv korxonalarga o'z faoliyatining iqtisodiy mazmunini aniqroq ifodalash imkonini beradi. Shu bilan birga, IFRS moliyaviy hisobot foydalanuvchilari – investorlar, kreditorlar, aksiyadorlar va davlat organlari uchun qaror qabul qilishda zarur bo'lgan sifatli axborotni taqdim etishga yo'naltirilgan. Natijada, IFRS tushunchasi va mazmuni global moliyaviy axborot makonida yagona va ishonchli tizimni shakllantirishga xizmat qiladi. Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (IFRS) moliyaviy axborotni tayyorlash va taqdim etishda amal qilinishi zarur bo'lgan asosiy tamoyillarni belgilaydi. Ushbu tamoyillar moliyaviy hisobotlarning haqqoniy, ishonchli va foydalanuvchilar uchun tushunarli bo'lishini ta'minlashga qaratilgan. IFRSning asosiy tamoyillaridan biri — hisobga olishda iqtisodiy mazmunning huquqiy shakldan ustunligi tamoyilidir. Ya'ni, xo'jalik operatsiyalari ularning huquqiy ko'rinishiga emas, balki real iqtisodiy mohiyatiga muvofiq aks ettirilishi lozim. Bu moliyaviy hisobotlarda haqiqatga yaqin va xolis axborot berilishiga xizmat qiladi. IFRSda muhim ahamiyatga ega bo'lgan yana bir tamoyil uzluksizlik (going concern) tamoyili hisoblanadi. Unga ko'ra, korxona yaqin kelajakda o'z faoliyatini davom ettiradi, degan taxmin asosida moliyaviy hisobotlar tuziladi. Shuningdek, hisoblash (akkumulatsiya) tamoyiliga muvofiq, daromad va xarajatlar

pul mablagʻlari harakati amalga oshirilgan vaqtda emas, balki ular yuzaga kelgan davrda tan olinadi. Bundan tashqari, ehtiyotkorlik tamoyili moliyaviy hisobotlarda aktivlar va daromadlarni ortiqcha baholamaslik, majburiyatlar va xarajatlarni esa kamaytirib koʻrsatmaslikni nazarda tutadi. IFRS moliyaviy hisobotlarga qoʻyiladigan sifat talablarini ham aniq belgilab beradi. Ushbu talablar qatoriga moliyaviy axborotning dolzarbligi, ishonchliligi, taqqoslanishi va tushunarliqligi kiradi. Dolzarblik moliyaviy axborotning foydalanuvchilar qarorlariga taʼsir koʻrsatish qobiliyatini bildirsa, ishonchlik axborotning xatolardan holi va xolis boʻlishini anglatadi. Taqqoslanish talabi esa turli davrlar va turli korxonalar moliyaviy hisobotlarini solishtirish imkonini beradi, tushunarlik esa axborotning foydalanuvchilar tomonidan oson anglanishini taʼminlaydi. Shuningdek, IFRSga muvofiq moliyaviy hisobotlar toʻliq va oshkora tarzda taqdim etilishi shart. Yaʼni, moliyaviy holatga taʼsir koʻrsatishi mumkin boʻlgan barcha muhim axborotlar hisobotlarda va izohlarda ochib berilishi lozim. Hisobotlar oʻz vaqtida tuzilishi va taqdim etilishi ham muhim talab hisoblanadi, chunki kechiktirilgan axborot oʻz ahamiyatini yoʻqotadi. Umuman olganda, IFRSning asosiy tamoyillari va moliyaviy hisobotlarga qoʻyiladigan talablar foydalanuvchilar uchun ishonchli moliyaviy axborotni shakllantirishga va iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (IFRS) investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ishonchli va sifatli moliyaviy axborot manbaini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Investorlar uchun eng muhim masala bu investitsiya kiritilayotgan korxonaning moliyaviy holati, foydaliligi va kelajakdagi rivojlanish istiqbollarini toʻgʻri baholashdir. IFRS asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlar shaffof, xolis va xalqaro talablar darajasida boʻlgani sababli investorlar qaror qabul qilishda aniq va taqqoslanadigan maʼlumotlarga ega boʻladi. Bu esa investitsiya xavfini kamaytiradi va kapitalni samarali joylashtirishga yordam beradi.

Kreditorlar va moliya institutlari uchun ham IFRSning ahamiyati katta. Banklar va boshqa qarz beruvchilar korxonaning toʻlovga layoqatliliqligi, moliyaviy barqarorligi va majburiyatlarini oʻz vaqtida bajarish imkoniyatini baholashda moliyaviy hisobotlarga tayanadi. IFRS talablari asosida tuzilgan hisobotlar majburiyatlar, qarzlar va pul oqimlarini toʻliq va haqqoniy aks ettirgani uchun kreditorlar risklarni aniqroq baholay oladi. Natijada kredit berish shartlari yanada adolatli va asosli belgilanadi. IFRS boshqa manfaatdor tomonlar, jumladan aksiyadorlar, menejerlar, davlat organlari va biznes hamkorlar uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Aksiyadorlar kompaniya faoliyati samaradorligini va boshqaruv qarorlarining natijadorligini baholash imkoniga ega boʻladi. Menejerlar esa

=====

xalqaro standartlarga mos moliyaviy axborot asosida strategik rejalashtirish va boshqaruv qarorlarini qabul qiladi. Davlat organlari uchun IFRS moliyaviy intizomni kuchaytirish, soliqqa tortish bazasini tahlil qilish va iqtisodiy nazoratni amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Shuningdek, IFRS xalqaro biznes hamkorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Turli mamlakatlardagi kompaniyalar bir xil moliyaviy hisobot standartlaridan foydalanganda, ularning moliyaviy natijalarini tushunish va solishtirish osonlashadi. Bu esa qo'shma korxonalar tashkil etish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va xalqaro moliya bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi. Umuman olganda, IFRS investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasida ishonch muhitini shakllantirib, barqaror iqtisodiy rivojlanishga xizmat qiladi.

Milliy buxgalteriya hisobi tizimi va moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (IFRS) bir-biridan maqsad, yondashuv va qo'llanilish doirasi jihatidan farq qiladi. Milliy buxgalteriya tizimi ko'pincha davlat qonunchiligi, soliqqa tortish talablariga va mahalliy iqtisodiy sharoitga asoslanadi. U asosan soliqqa tortish, byudjet hisoboti va mahalliy regulyator talablarini qondirishga yo'naltirilgan bo'ladi. Shu sababli, milliy tizim moliyaviy hisobotlarning shakli va uslubini qat'iy belgilaydi, ayrim hollarda esa iqtisodiy mazmundan ko'ra huquqiy shaklga urg'u beradi. IFRS esa global standart bo'lib, moliyaviy axborotning shaffofligi, ishonchliligi va xalqaro taqqoslanishini ta'minlashga qaratilgan. U tamoyillarga asoslangan yondashuvni qo'llaydi va korxona moliyaviy faoliyatining iqtisodiy mazmunini hisobga olishni talab qiladi. IFRSda aktiv va majburiyatlarni baholash, daromad va xarajatlarni tan olish, konsolidatsiya, moliyaviy instrumentlar va zaxiralar kabi masalalar milliy standartlarga nisbatan yanada kengroq va detallashtirilgan tarzda tartibga solinadi. Shuningdek, milliy tizim va IFRS o'rtasida taqdim etish va izoh berish talablarida farq mavjud. Milliy buxgalteriya hisobotlarida barcha tafsilotlar va izohlar majburiy emas yoki minimal bo'lishi mumkin bo'lsa, IFRS foydalanuvchilar qaror qabul qilishida muhim bo'lgan barcha axborotni to'liq va oshkora ko'rsatishni talab qiladi. Shuning uchun, milliy tizim asosida tuzilgan hisobotlar ko'pincha faqat mahalliy foydalanuvchilar uchun tushunarli bo'ladi, xalqaro investitsiya yoki hamkorlik uchun yetarli darajada ishonchli bo'lmasligi mumkin. Umuman olganda, milliy buxgalteriya tizimi va IFRSning asosiy farqi ularning maqsadi, yondashuvi, baholash tamoyillari va foydalanuvchilar uchun axborotning shaffofligi darajasida namoyon bo'ladi. IFRS global miqyosda moliyaviy axborotning sifatini oshirish va investorlar, kreditorlar hamda boshqa manfaatdor tomonlar uchun solishtiriladigan, ishonchli ma'lumot taqdim etishga xizmat qiladi. O'zbekiston iqtisodiyoti

global moliya va investitsiya tizimiga integratsiyalashuv jarayonida turibdi, shuning uchun moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (IFRS)ni joriy etish mamlakat uchun muhim ahamiyatga ega. IFRSni qo'llash orqali O'zbekistondagi korxonalar va moliya institutlari moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirishi, ularni xalqaro talablar darajasida taqdim etishi va investorlar uchun ishonchli axborot manbai yaratishi mumkin. Bu esa xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va xalqaro moliya bozorlarida ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuningdek, IFRSni joriy etish milliy buxgalteriya tizimini modernizatsiya qilishga va korxonalarning moliyaviy boshqaruvini takomillashtirishga xizmat qiladi. Standartlar asosida tuzilgan hisobotlar rahbarlar va menejerlar uchun strategik rejalashtirish, moliyaviy tahlil va qaror qabul qilish jarayonlarini yanada samarali qiladi. Soliqqa tortish va boshqa regulativ talablarni hisobga olgan holda IFRSni integratsiyalash milliy iqtisodiy boshqaruvning shaffofligini oshiradi va moliyaviy intizomni kuchaytiradi.

Biroq, O'zbekistonda IFRSni joriy etishda ayrim muammolar yuzaga kelishi mumkin. Ularga mutaxassislar tayyorlash yetishmovchiligi, korxonalarda axborot tizimlarini yangilash zarurati, yangi standartlarni o'rganish va qo'llash uchun qo'shimcha xarajatlar kiradi. Shu bilan birga, moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga moslashtirish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak, bu esa korxonalarga moslashuvni osonlashtiradi. Kelajakda IFRSni kengroq qo'llash O'zbekistonda iqtisodiy samaradorlikni oshirish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va mamlakat korxonalari faoliyatini global moliya bozorlarida yanada raqobatbardosh qilish imkoniyatini beradi. Shu sababli, IFRSni O'zbekistonda joriy etish nafaqat moliyaviy hisobotlar sifatini yaxshilash, balki mamlakat iqtisodiyotini raqobatbardosh va barqaror qilish uchun strategik ahamiyatga ega.

Xulosa: Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (IFRS) bugungi global iqtisodiy sharoitda korxonalar va tashkilotlar uchun moliyaviy axborotning shaffofligi, ishonchiligi va taqqoslanishini ta'minlovchi muhim vosita hisoblanadi. IFRS investorlar, kreditorlar, aksiyadorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun to'liq va haqqoniy moliyaviy ma'lumot taqdim etadi, bu esa iqtisodiy qarorlar qabul qilishni samarali qiladi va investitsion muhitni yaxshilaydi. Milliy buxgalteriya tizimi bilan solishtirganda, IFRS tamoyillarga asoslangan yondashuvni qo'llaydi va moliyaviy hisobotlarda iqtisodiy mazmunni aks ettirishga urg'u beradi. Bu esa korxonalarga o'z faoliyatini xalqaro me'yorlar darajasida baholash va boshqaruv qarorlarini aniqlik bilan qabul qilish imkonini yaratadi. O'zbekiston sharoitida IFRSni joriy etish iqtisodiy boshqaruvni takomillashtirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va global moliya bozorlarida raqobatbardoshlikni oshirish uchun muhim istiqbolni

ochadi. Shu tariqa, IFRS nafaqat moliyaviy hisobot sifatini yaxshilash, balki mamlakat iqtisodiy rivojlanishini barqarorlashtirish va xalqaro iqtisodiy integratsiyaga erishishda strategik vosita sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xalqaro buxgalteriya standartlari kengashi (IASB). International Financial Reporting Standards (IFRS). London, 2023.
2. Nobes, C., Parker, R. Comparative International Accounting. 14th Edition. Pearson, 2021.
3. Alexander, D., Britton, A., Jorissen, A. International Financial Reporting and Analysis. 6th Edition. Cengage Learning, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Moliyaviy hisobotlarni IFRSga muvofiqlashtirish bo'yicha metodik tavsiyalar. Toshkent, 2022.
5. Hendriksen, E. S., Breda, M. F. Accounting Theory. 9th Edition. McGraw-Hill, 2020.